

Hohenwarta). — Naj starja na Kranjskem je sicer ljubljanska šola, kakor se samo na sebi dá misliti, in kakor tudi pričuje stara listina iz l. 1418. Poleg tiste je nadvojvoda Ernest dovolil prošnjo ljubljanskega farmana Jurja Hungenreuterja, da se pri sv. Nikolaji, kjer je bila šola že popred, je pa po nemarnosti predstojnikov cerkvenih odnehala, taka zopet iz novega vstanovi. (Privilegienbuch der Stadt Laibach Nro. 75. — Archiv für Krain. 3. Heft S. 253). — Za idersko šolo je pričevanje iz l. 1581. ker je v tedišnih evang. kerstnih bukvah zasnamovan Hans Hofer, šolnik v Idrii, in zopet l. 1594. Peter Gallus, šolnik ravno v tem mestu. (Evang. Taufbuch in Laib. Domarchiv. — Mittheil. des hist. Vereins f. Krain 1863 §. 84). — Za postojnsko šolo kerstne bukve povedo, da je že bila l. 1702; Anton Kopriva se tistega leta imenuje ondi šolnik (ludimagister), l. 1704. pa Andrej Küller (Letno sporočilo gl. šole postojnske l. 1864). — O loški in novomeški šoli bi se tudi moglo misliti, da morate biti bolj stare, zlasti poslednja že iz prejšnjega časa, kakor pa je bil gimnazi vstanovljen l. 1746. — Tukaj dane naznanila kažejo, da se tudi o šolskih rečeh dá kaj več zgodovinskega najti, samo iskati se mora. „Išite, in boste našli“, tudi tukaj velja.

Hitsinger.

Zgodovina postojnske šole. *)

Vsakteri bi menil, da šola postojnska že precej stara biti mora. Kajti znamenitost kraja — Postojne — ki je že leta 1403. sedež poglavarja postojnskega in kraškega bil, leta 1645. pa lastno duhovnijo prejel, to misliti dopušča. Vendar z zgodovinsko gotovostjo prvega začetka te šole terdit nismo v stanu.

Prvikrat najdemo to šolo omenjeno leta 1702., in sicer v krstnih bukvah postojnskih, ktere spričujejo, da je v tem letu Anton Kopriva orglavec in učitelj (ludimagister) bil. Ravno tako imenuje povedana knjiga leta 1704. Andreja Küller-ja učitelja šole postojnske. V letu 1709. pa, kakor se kaže iz stare listine, je Gašpar Gačnik vsakokratnemu orglavcu in učitelju njivo in travnik v žitek podaril.

Od tega časa nimamo nobenih zgodovinskih pismenih dokazov notri do leta 1792. V tem letu najdemo v nekem spisku

*) Iz letošnjega sporočila postojnske glavne šole.

vseh šol na Kranjskem tudi postojnsko šolo omenjeno. In krstne bukve tega časa zopet pričajo, da je od leta 1792. do 1795. Pavel Knobel učitelj (professor scholæ norm.) bil. Neki zapisnik pa kaže, da je leta 1803. Anton Wenzais v početni šoli postojnski učiti jel.

Leta 1808. so se po vsem postojnskem okrogu darovi za novo šolsko poslopje postojnsko zbirali. In po krepkem prizadetji okrožnega poglavarja Jožefa žl. Kreuzberg-a je bilo v resnici še tisto leto na mestu, ker je cerkev sv. Andreja, že leta 1470. omenjena, pa od leta 1781. popuščena stala, novo šolsko poslopje sezidano, ktero je do letašnjega leta brez vse spremembe stalo. V tem letu je tudi bila iz raznih doneskov prvotna, če ravno ne velika, šolska zaloga ustanovljena.

O času francozke posesti v naših krajih je bil zraven poprejšnje šole tudi gimnazi ali kolegi s šterimi razredi 10. avg. 1810 ustanovljen. Vodija in učitelj mu je bil tedajni farman Andrej Magajna s plačo 1000 frankov, in njegov duhovni pomočnik Joan Schutz s plačo 900 frankov. Do leta 1812. sta bila sama 2 razreda, a leta 1813. bi bil moral tretji, in 1814. četrti razred odprt biti. Učilo se je: kersanski nauk, francoski, latinski in laški jezik, zemljospis in zgodovina ter aritmetika. O francozki dobi sta v početni šoli učila Valentin Persoglia in Anton Wenzais obedva v eni sobi, še le leta 1812. ste bile tej šoli dve sobi odločene.

V letu 1818. se je bila srenja postojnska obrnila do Njih Veličanstva cesarja Franca I. s prošnjo, da bi v Postojni glavno šolo ustanoviti blagovolili. In po sklepu Njih Veličanstva od 17. septembra 1818. je bila za Postojno glavna šola potrjena in leta 1820. odprta. Izvoljeni so bili za to šolo trije učitelji z začasnim podučiteljem, vodstvo pa je bil prevzel tedajni farman Andrej Uršič. Od leta 1825. do 1844. so bili ravnatelji deželski gospodje, namreč vsakokratni učitelj IV. razreda; od leta 1844. pa do zdaj je vsakokratni katehet tudi začasni vodja.

Leta 1860. se je v tej šoli risarija vpeljala, 1862. sadjoreja in 1863. deklška obrtnija, kar je bila živa potreba za naš notranjski mladež, da se vadijo dečki drevje ceniti, ter množiti in zlahkniti, deklice pa plesti in šivati. V povzdigo šole in v pospešbo sadjoreje je dobila šola leta 1863. tudi nekoliko zemljišča na Soviči v vedno lastnino za drevesno šolo.

Po dovoljenji deželjske vlade od 16. junija t. l. bo letas

tudi šolsko poslopje prenairejeno. Dajal se bo namreč trem učiteljem, ki so do zdaj stanovališča v šolskem poslopju imeli, primerni denar za stanišča, ter se bodo prostorne šolske sobe, ki so do zdaj silno tesne bile, napravile.

Že naši spredniki so, kakor je bilo zgorej rečeno, spoznali, da je srednja šola na Notranjskem potrebna. Če je pa bila že takrat potrebna, koliko bolj zdaj, ko vse napreduje, in se nihče več samo starega držati ne sme, ako hoče v človeški družini kaj veljati. — Če pomislimo dalje, da je Postojna središče med Ljubljano in Trstom, med Gorico in Reko, moremo reči, da ravno v Postojni je naj pripraviši kraj za nižjo realko ali pa za realni gimnazi.

Ravnatelj.

Pomenki

o

slovenskem pisanji.

xxx.

T. „Kakor nalasč, tvarine dokaj“ — praviš; popiši in razloži mi torej besedico nalasč!

U. Nálaš, nálašč pa tudi navlašč se piše; vendar ni celo to, kar je po Janežiču str. 222: izvlasti, zvlasti, zlasti, navlasti (= lat. praecipue, maxime — nemšk. besonders, insbesondere), kar imenuje reč ali osebo ter jo stavi nad druge, n. pr. Vsaka strast popači obraz človeku, zlasti pa nevošljivost. Ravn. — Velika božja dobrota je vino, izvlasti za bolnike. — Ravn. —

T. Da je sč ali šč iz *st*, se vé; v stsl. je navlasti adv. proprie, peculiariter, recte na vlasti cf. vlast; nsl. last dominium; vlast potestas prip., zlasti praecipue. Mikl.

U. Ali se torej loči last in vlast?

T. Menda ne; kakor v mnogoterih, izpusčamo tudi tukaj v: last, lastno, lastnost, lastnija n. vlast, vlastno itd. Sicer ima vlast dva poglobitna pomena: *a*) kar pravimo lastnina (Eigenthum, Heimat, Vaterland zlasti v českem, dominium) in *b*) oblast n. obvlast (Gewalt, imperium, potestas) iz glagola vlasti ali vladati imperare, dominari (od tod vladika dominus).

U. Tedaj se ima ločiti tudi zlasti in nalasč.

T. Zlasti je hrov. navlast-ito (ali osobito besonders, vorzüglich) in nálašč je navlaš (consulto, vorsätzlich, studio, eigens, mit Fleisz). — Metelko in za njim Murko ima tudi